

ISSN 1857-2685 (Print)
e-ISSN 2345-1149 (PDF)

Русь

2021. Том 64

Общественная ассоциация «Русь»
Национальный исследовательский
Томский государственный университет

По благословению его Высокопреосвященства Лавра,
первоиерарха Русской православной церкви
за границей, митрополита
Восточноамериканского и Нью-Йоркского

международный исторический журнал

Русь

2021. № 64

Общественная ассоциация «Русь» (г. Кишинёв, Молдова)

Национальный исследовательский
Томский государственный университет (г. Томск, Россия)

**With the Blessing of His Eminence Laurus,
First Hierarch of the Russian Orthodox Church Abroad,
Metropolitan of Eastern America and New York**

International Historical Journal

RUSIN

2021. Nr. 64

Association “Rus” (Chişinău, Moldova)

National Research
Tomsk State University (Tomsk, Russia)

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Главный редактор

Сергей Суляк

Санкт-Петербургский государственный университет (Россия)

Заместитель главного редактора

Дмитрий Катунин

Томский государственный университет (Россия)

Ответственный секретарь

Никита Глущенко

Томский государственный университет (Россия)

Николай Бабилунга

Приднестровский государственный университет им. Т.Г. Шевченко
(Приднестровье, Молдова)

Богдан Боднарюк

Черновицкий национальный университет им. Ю. Федьковича (Украина)

Василий Зиновьев

Томский государственный университет (Россия)

Всеволод Меркулов

Академия ДНК-генеалогии (Россия)

Зоя Резанова

Томский государственный университет (Россия)

Николай Руссев

Тараклийский государственный университет им. Г. Цамблака (Молдова)

Игорь Силантьев

Институт филологии Сибирского отделения Российской академии наук (Россия)

Вячеслав Содоль

Приднестровский государственный университет им. Т.Г. Шевченко
(Приднестровье, Молдова)

Николай Тельнов

Академия наук Молдовы (Молдова)

Александр Черкасов

Международный сетевой центр фундаментальных и прикладных исследований
(США)

Михайло Чучко

Черновицкий национальный университет им. Ю. Федьковича (Украина)

Роман Шапка

(Канада)

Пётр Шорников

Приднестровский государственный университет им. Т.Г. Шевченко
(Приднестровье, Молдова)

Михайло Фейса

Нови-Садский университет (Сербия)

EDITORIAL BOARD

Editor-in-Chief

Sergey Sulyak

St. Petersburg State University (Russia)

Deputy Editor-in-Chief

Dmitry Katunin

Tomsk State University (Russia)

Executive Editor

Nikita Glushchenko

Tomsk State University (Russia)

Nikolai Babilunga

Taras Shevchenko State University of Transnistria (Moldova, Transnistria)

Bogdan Bodnaryuk

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Ukraine)

Vasiliy Zinoviev

Tomsk State University (Russia)

Vsevolod Merkulov

The Academy of DNA Genealogy (Russia)

Zoya Rezanova

Tomsk State University (Russia)

Nikolay Russev

Grigoriy Tsamblak Taraclia State University (Moldova)

Igor Silantev

Institute of Philology of the Siberian Branch of Russian Academy of Sciences (Russia)

Veacheslav Sodal'

Taras Shevchenko State University of Transnistria (Moldova, Transnistria)

Nicolai Telnov

Academy of Sciences of Moldova (Moldova)

Aleksandr Cherkasov

International Network Center for Fundamental and Applied Research (USA)

Mykhaylo Chuchko

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Ukraine)

Roman Shapka

(Canada)

Petr Shornikov

Taras Shevchenko State University of Transnistria (Moldova, Transnistria)

Mikhajlo Fejsa

University of Novy Sad (Serbia)

УДК 94(4)

UDC

DOI: 10.17223/18572685/64/6

Одне з державних утворень карпатських русинів – Гуцульська Республіка

Ч. Фединець¹, І. Сакал²

¹ Інститут досліджень меншин Центру соціальних наук,
Дослідницька мережа ім. Л. Етвеш
Угорщина, 1097, м. Будапешт, вул. К. Товт, 4
E-mail: fedinec.csilla@tk.hu

² Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Україна, 90202, м. Берегове, пл. Кошута, 6
E-mail: szakal.imre@kmf.org.ua

Авторське резюме

Осінь 1918 р. в Європі була надзвичайною з усіх точок зору. Закінчилася Перша світова війна, розпадалися імперії, на їх місці виникали нові держави. Однак умови створення нових держав не були однаковими для всіх: ті, хто опинилися на стороні переможців, мали більші переваги, переможені отримали менше шансів, а були й такі народи, яким і в цих умовах не вдалося створити власну, незалежну державу. Окремою сторінкою цих історичних процесів є державні утворення, які проіснували лише короткий час, і які, крім їхніх творців, ніхто не розглядав як держави. Такі утворення були й на території Угорщини. До подібних спроб вдавалися й карпатські русини в Польщі та Угорщині. На території останньої це була Гуцульська Республіка, яка проіснувала з січня по червень 1919 р. в селищі Ясіня та його околицях (сучасна Закарпатська область України). У статті зроблено спробу з'ясувати місцевий контекст проголошення цього державного утворення, його унікальність, плани на майбутнє місцевих політичних еліт, а також ставлення офіційної Угорщини до самопроголошеної республіки. Розкрито ті місцеві обставини, які уможливили короточасну екзистенцію Гуцульської Республіки: розпад угорського державного управління, становище солдат, які поверталися з фронту, перебої з постачанням, епідемії. Також висвітлено сьогоденні сприйняття тих подій як у народній пам'яті, так і в державній політиці.

Ключові слова: карпаторусини, українці, Угорщина, Румунія, Ясіня, Закарпаття, Карпати, Гуцульщина, історична пам'ять.

Одно из государственных образований карпатских русинов – Гуцульская Республика

Ч. Фединец¹, И. Сакал²

¹ Институт исследований меньшинств Центра социальных наук
Исследовательская сеть им. Л. Этвеш
Венгрия, 1097, г. Будапешт, ул. К. Товт, 4
E-mail: fedinec.csilla@tk.hu

² Закарпатский венгерский институт им. Ференца Ракоци II
Украина, 90202, г. Берегово, пл. Кошута, 6
E-mail: szakal.imre@kmf.org.ua

Авторское резюме

Осень 1918 г. в Европе была весьма примечательной во всех отношениях. Окончилась Первая мировая война, распадались империи, на месте которых возникали новые государства. Однако условия создания новых стран были неодинаковыми: оказавшиеся на стороне победителей получили привилегии, те, кто оказался в стане побеждённых, получали меньше шансов, а были и такие народы, которым даже в этих условиях не удалось создать собственное независимое государство. Отдельной страницей этих исторических процессов являются государственные образования, просуществовавшие лишь краткое время, которые, кроме их создателей, никто не признавал как государства. Такие образования были и на территории Венгрии. К подобным попыткам прибегали и карпатские русины в Польше и Венгрии. На территории последней это была Гуцульская Республика, просуществовавшая с января по июнь 1919 г. в поселке Ясиня и его окрестностях (современная Закарпатская область Украины). В публикации сделана попытка проследить местный контекст провозглашения этого государственного образования, его уникальность, видение будущего местных политических элит, а также отношение официальной Венгрии к самопровозглашённой республике. Раскрыты те местные обстоятельства, которые сделали возможным краткое существование Гуцульской Республики: распад венгерского государственного аппарата, состояние солдат, вернувшихся с фронта, перебои с поставками, эпидемии. Также освещено сегодняшнее восприятие тех событий как в народной памяти, так и в государственной политике.

Ключевые слова: карпаторусины, украинцы, Венгрия, Румыния, Ясиня, Закарпатье, Карпаты, Гуцульщина, историческая память.

Another Short-Lived State of the Carpatho-Rusins – the Hutsul Republic

Cs. Fedinec¹, I. Szakál²

¹ Institute for Minority Studies of the Centre for Social Sciences,
Eötvös Loránd Research Network
4 Tóth Kálmán Street, Budapest, 1097, Hungary
E-mail: fedinec.csilla@tk.hu

² Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College
6 Kossuth Square, Berehove, 90202, Ukraine
E-mail: szakal.imre@kmf.org.ua

Abstract

The autumn of 1918 in Europe was quite remarkable in every respect. WWI ended, empires collapsed to give place to new state formations. New states had to form under unequal terms: those supporting the victorious side received privileges, while those who were with the vanquished were given less chance to create their own independent state. Some state formations existed for only a short time and were recognized as states only by their creators. Carpathian Rusins in Poland and Hungary made such attempts. In Hungary, they formed the Hutsul Republic, which existed from January to June 1919 in the village of Yasinia and its environs (modern Transcarpathian region of Ukraine). The article aims at describing the local context of this state entity, its uniqueness, perspectives of local political elites, and the attitude of official Hungary towards the self-proclaimed republic. The authors focus on the local circumstances that made the Hutsul Republic possible (the collapse of the Hungarian state apparatus, the state of soldiers returning from the front, supply disruptions, and epidemics) and highlight the current perception of those events in the national memory and state policy.

Keywords: Carpatho-Rusins, Ukrainians, Hungary, Romania, Yasinia, Transcarpathia, Carpathians, Hutsulshchyna, historical memory.

Історіографія та використані джерела

З історії Гуцульської Республіки залишилося мало першоджерел, історики переважно черпають із вторинних джерел. За кількістю об'ємна українськомовна література в основному спирається на спогади Степана Ключурака [5] та на документальні художні твори [13;

32], меншою мірою черпають з джерел Західноукраїнської Народної Республіки [4]. Угорська історична література майже не звертала увагу на даний відрізок історії.

В той самий час Державний архів Закарпатської області зберігає спорадичні, але цінні матеріали щодо подій, в т. ч. фонд 14 (Берегівське жупанське управління, м. Берегове) [2] та фонд 59 (Правління Руської Країни, м. Мукачеве Угорської Республіки) [3]. Крім того, можемо черпати цінні відомості з тогочасної угорської преси, яку вдалося обробити [17–21; 23; 28; 31; 42]. Також застосовуємо метод особистого спостереження для виявлення очної форми (ландшафту) збереження, сучасної репрезентації історичної пам'яті на місці, разом з аналізом на законодавчій основі політики пам'яті сучасної України.

Угорщина в 1918–1920 рр.

До жовтня 1918 р. стало очевидним, що Австро-Угорська монархія, належавши перед цим до найпотужніших держав Європи, програла Першу світову: до війни з площею в 676 443 км² вона була другою за територією після Росії, та з населенням у 51 390 000 осіб третьою за кількістю жителів після Росії й Німеччини. Розпалася не тільки Габсбурзька імперія, Угорщина, яка вийшла з її складу, не змогла зберегти свою цілісність. Після поразки у війні знадобилося два роки для того, аби роздроблення історичної Угорщини стало доконаним фактом, завершеним підписанням Тріанонського мирного договору 4 червня 1920 р. Внаслідок революції айстр 30–31 жовтня 1918 р., через кілька днів після того, як 13 листопада король Карл IV (як імператор Австрії Карл I) зрікся угорського престолу, нова угорська влада проголосила 16 листопада незалежну Угорську Народну Республіку. Новостворена держава спробувала замість попередньої політики сили налагодити більш миролюбні відносини зі словаками, сербами і румунами, які заявили про свої наміри від'їднатися. Навесні і влітку 1919 р. країні, яку повороти історії перетворили вже на Радянську республіку, довелося збройно захищати кордони, однак навіть так їй не вдалося досягти результату. Створені демаркаційні лінії, які згодом стали реальними державними кордонами, всё більше звужували територію країни. Угорська Радянська Республіка не змогла зупинити переважаючі військові сили Антанти. Радянська республіка розпалася, Угорщина знову стала королівством – конституційною монархією без короля і з двопалатним парламентом. З 1920 по 1944 р. країною управляв регент Міклош Горті [38: 290–295].

Уряд Народної республіки хотів засвідчити перед Антантою свій пацифізм, припускаючи, що чим швидше і якомога далі просунеться

країна на шляху демократичних перетворень, тим більшу довіру викликає вона до себе та зможе розраховувати на краще ставлення з боку переможців [33: 272]. Національностям була обіцяна автономія, однак їх еліти на той час переважно уявляли майбутнє своїх спільнот поза межами угорської держави. Щоправда Антанта не сприймала всерйоз намагань народної республіки, зокрема, міністр закордонних справ Франції Стефен Пішон заявив, що ультралібералізмом уряд Угорщини намагається всього лише прикрити намір утискувати нацменшини [29: 281].

Форми державного правління Угорщини в 1867–1944 рр.

1867–1918		1918–1919	1919	1920–1944
Австро-Угорська монархія	Австрійська імперія	Угорська Народна Республіка, згодом Угорська Республіка	Угорська Радянська Республіка	Королівство Угорщина
	Королівство Угорщина			

У розпал воєнного краху населенню і без національного питання всё важче було виживати у повсякденних буднях. За чотири роки війни Угорщина втратила понад пів мільйона солдатів загиблими, більше 1,5 млн були поранені в боях, а ще приблизно 800 тис. перебували у таборах для військовополонених [38: 286]. Невдоволеність солдат, що поверталися з фронту, та селян, які прагнули землі, нерідко набувала форм парамілітарного насилля [22]. Особливо відчутно і чиновники, і прості громадяни зіткнулися з проблемою послаблення державної влади на окраїнних територіях, їм довелося усвідомити той факт, що вирішення питань на місцевому рівні необхідно брати на себе [25]. Створювалися народні ради, загони охорони правопорядку, і саме тут, на околицях держави, посилювалися сепаратистські настрої: у різних регіонах країни виникали короточасні територіальні утворення, які мали окремі елементи державності. Одним із них стала Гуцульська Республіка, створена на території сучасної Закарпатської області. Недовговічні руські державні утворення виникали в той час і на території сучасної Польщі – Східно-Лемківська Республіка (Команчанська Республіка) та Західно-Лемківська Республіка (Флоринська Республіка).

Гуцули – етнографічна група русинів разом із лемками та бойками. Територія проживання лемків – це південно-східні землі сучасної Польщі, на південь від них живуть бойки, а ще південніше – на мараморошській частині сучасної Закарпатської області, переходячи на сусідні Івано-Франківську та Чернівецьку області – простяглася Гуцульщина. Павло Роберт Магочі вважає, що з-поміж етнічних груп

карпатських русинів гуцули найбільше відрізняються від решти, зокрема в тому, що часто відокремлюють себе від карпатських русинів та зазвичай вважають себе українцями [34: 173].

Осінь 1918 р. на історичному Підкарпатті

Осінь 1918 р. була унікальною з багатьох точок зору: кінець Першої світової війни, нові державні утворення, спалах епідемій та навіть через незвично для цієї пори року теплу погоду. Навесні 1919 р. на тиф хворів навіть президент Гуцульської Республіки Степан Клочурак [9: 109].

Найновіші дослідження, присвячені просторовому розміщенню економічного потенціалу історичної Угорщини, однозначно свідчать, що лінія поділу за економічними показниками пролягала через Пряшів–Ужгород–Сату-Маре–Орадя–Тимишоара. На схід від неї простяглися найбільш відсталі регіони держави, серед них і гірська місцевість Карпат [40: 76]. Усі прояви Великої війни, близькість фронту, наступ російської царської армії, пересування військових частин, епідемії, що почастішали під кінець війни (спочатку холера, потім іспанка і, зрештою, тиф), а також скрутне матеріальне становище, зубожіння і без того бідного населення, конфлікти між політичними елітами регіону, послаблене державне управління на місцях, скандали навколо зловживань соціальними допомогами до краю загострили напруження в північно-східних комітатах Угорщини [24: 221].

Частина солдат австро-угорської армії, яка поверталися (десь організовано, а десь хаотично) з російського фронту Першої світової додому на Підкарпаття (сучасна Закарпатська область України), приносила з собою зброю. Один вчитель з Березького комітату писав: «Озлоблені подіями на фронті солдати не переймаються більше нічим, безладно повертаються додому хто зі зброєю, хто без неї і шукають тих, кого вважають винуватцями страждань і нужди своїх рідних» [2]. Гнів солдат був направлений насамперед проти державних службовців та єврейських крамарів і торговців. Траплялися випадки, коли застрелювали нотаря, його родину проганяли, а були місця, де представникам держави щастило більше, і їм вдавалося врятуватися. Лютування людей проявлялося в різних населених пунктах неоднаково, та зупинити ці явища швидко не вдавалося. У більшості місць події затихли самі по собі, а десь якраз жандарми, надіслані з центру для відновлення правопорядку, спричинили ще більше потрясіння, грабували і карали населення. Процвітала контрабанда, зокрема кави й сигарет, з Галичиною, звідти ж прибували т. зв. іноземні агітатори [39: 41].

Формування громадської думки стосовно державної приналежності регіону – через відсутність наприклад референдуму – ми можемо простежити з тих заяв і маніфестів, які видавали ради, що виникали одна за одною з осені 1918 по весну 1919 р. Значна частина інтелігенції, а також більшість міського населення – угорці, євреї, німці та мадяризовані русини Ужгорода, Мукачева, Берегова – бажали залишитися у складі Угорщини. Організовані у цих містах та ще кількох населених пунктах (наприклад, Вилок) органи виступили за цілісність угорської держави. У західних землях регіону, зокрема в районі Пряшева (сучасна Східна Словаччина), активісти переважно вимагали приєднання до новоствореної держави – Чехословаччини. На марамороській частині висловлювалися думки за приєднання Підкарпаття до Румунії. У східних та південно-східних районах краю найсильнішою була проукраїнська орієнтація. Проукраїнські ради сформувалися в спишській Старій Любовні (Словаччина), березькій Сваляві, марамороських Хусті та Ясінях [35: 182–184].

У період Угорської Народної Республіки Законом № X від 25 грудня 1918 р. передбачалося створення автономії Руська Країна з центром у Мукачеві. Не випадково, що уряд у цій все більш безвихідній для держави ситуації дав автономію саме русинам – тій національності, яка не мала материнської держави. Створення автономії призвело до виникнення в північно-східних комітатах Угорщини, тобто в сучасному Закарпатті, своєрідного подвійного державного управління. З одного боку, на владу претендувало Державне намісництво (адміністрація) Руської Країни, з іншого – зберегли свої позиції жупани, очільники комітатів, які не надлежали розформуванню, через що часто спалахували дискусії про розподіл повноважень і компетенцій [11: 121–122].

Повстання в Ясінях

8 листопада 1918 р. в селищі Ясіня була обрана Гуцульська народна рада, яка складалася з сорока двох осіб, переважно ветеранів Першої світової. Її головою став теж учасник війни Степан Ключурак, який користувався великим авторитетом у селищі [1: 110]. Головною метою організації такого утворення було забезпечити порядок і не допустити грабежів з боку солдатів, які поверталися додому з фронту. У селищі, яке мало прикордонний статус, розквартирувалася жандармерія та гарнізон військових, однак вони з розпадом імперії залишилися фактично без центрального управління в той час, коли ситуація ставала все більш заплутаною і складною [6: 12].

Угорська преса не замовчувала пов'язаних із цим проблем: «Дебреценська народна рада вживе масштабних заходів для прийому солдат

у Ясінях, оскільки у найближчі дні туди з України прибуде майже двадцять тисяч угорських солдат. Для наших угорських воїнів в Ясінях буде зведено продуктовий пункт, куди вже сьогодні буде направлено загін забезпечення із Дебрецена. У протистоянні грабіжницьким бандам, які розбрелися по всій країні, зокрема в захисті земель Східної Угорщини найбільша вага припадає на Дебрецен. Дебреценський армійський штаб направив патрульні загони у найвіддаленіші райони, завдяки їхній роботі вдалося значною мірою очистити від банд мародерів Східну Угорщину» [17: 8]. 22 грудня в Ясіня відправлено нові сили, що послабило вплив Народної ради, спонукавши незадоволених до нових кроків [5: 122].

Вимоги, сформовані радою в Ясінях, у багатьох моментах перегукувалися із заявами інших руських народних рад. Вони вимагали вирішення соціальних проблем, розподілу землі, а також об'єднання заселених русинами комітатів із Галичиною. У цьому самому маніфесті саме угорську владу звинувачували в серйозних втратах, перенесених внаслідок війни, а також дорікали попередньому та чинному угорському урядові в тому, що вони позбавили місцеве населення можливості користуватися «русинсько-українською культурою» та розвивати її [5: 122].

Про маніфест писала й угорська преса. Зокрема, відзначалося, що «рутенські народні збори» в Ясінях виступили «з такими вимогами: негайний мир без порушення цілісності країни. Демократичний уряд та демократична система управління, що забезпечить нашому народу духовний і матеріальний добробут. Загальне, рівне та таємне виборче право. Суворе забезпечення чистоти та невтручання у вибори. Соціальні установи, завдяки яким розквітне матеріальне становище народу. Обов'язкове навчання дітей шкільного віку. Загальні народні кооперативи, які задовольняють різноманітні потреби народу та врятовують народ з пазурів лихварів. Справедлива земельна реформа. Зменшення кількості корчм, їхнє повне закриття на свята і в неділі. Ухвалення суворіших постанов проти спекулянтів. Унормування податку на утримання священника. Скасування реформи календаря. Незалежність греко-католицьких єпархій та їх підпорядкування окремому патріархату. Чесне вирішення проблеми громадських пасовищ із врахуванням народних інтересів. Передача державних пасовищ громадам. Націоналізація державного управління. Чиновники повинні вміти розмовляти рідною мовою народу. Скасування вірилізму¹. У представницьких органах громад рутенці повинні бути представлені пропорційно своїй кількості. Окрема греко-католицька автономія» [21: 4].

Натомість з боку органів угорської центральної влади спостерігалася певна недооцінка подій. Так, наприклад, близька до уряду

громадянська радикальна газета «Világ» («Світ») намагалася створити видимість того, що ні про який сепаратизм не йдеться: «На великих зборах, проведених у Ясінях, рутенський народ заявив про свою приналежність до угорців і рішуче виступив на захист цілісності держави. Звісно вони мають вимоги до демократичного уряду, але вірять у їх виконання. В Ясінях були невеликі заворушення, які здійснювалися солдатами, що пішки поверталися додому з України, але сподіваємося, що вже в короткий час порядок буде відновлено по всій Мараморощині» [42: 7]. Крім цього, з'явилися публікації, які представляли події не як повстання, а як заворушення українців, виходом з Галичини. «Можливо є такі окремі люди, які, скориставшись важкими часами, бажають отримати владу та, переслідуючи власні інтереси, підбурюють мирний рутенський народ, ба навіть є окремі села та місцевості, в яких спостерігаються певне незадоволення і сум'яття, але загалом безсумнівно можна стверджувати, що рутенці Угорщини не бажають відірватися від угорської держави. Новини з Ясіня повідомляли, що нібито місцеве рутенство повстало, однак ця звістка не відповідає дійсності. Трапилося всього лише те – що і стало підставою для фальшивого повідомлення – що чужі солдати, які переходили через селище, грабували та руйнували, а різний збрід, як і всюди, допомагав їм у цьому» [31: 2]. В іншій публікації: «З Дебрецена наш репортер телеграфував: З Ясіня надходить усе більше скарг на тамтешню ситуацію. <...> Капітан Еде Сілі повідомив телеграфом, що українці захопили у Вишово-Вижньому цілий поїзд, на якому було п'ятсот людей. На пасажирів напали з дикою жорстокістю, грабуючи всіх без розбору – і солдат, і цивільних. Над тими, хто виявляв найменший опір, знущались» [19: 6].

У січні 1919 р. чеська армія з півночі, а румунська – з півдня просунулися до нової демаркаційної лінії, тож протягом місяця Ужгород і Сигіт (Мармарош-Сигіт – місто в Румунії) опинилися під окупацією [29: 336–353]. Скориставшись ситуацією, Гуцульська народна рада організувала на православне Різдво, 7–8-го січня, повстання проти розквартированого в Ясіня угорського гарнізону. Після збройного протистояння з обох боків залишилися поранені [5: 122]. Серед організаторів повстання були найбільш активні учасники попередніх подій – чоловіки з родини Клочураків, брати Климпуші, Дмитро Німчук, Микола Сабадюк та ін. Повстання відбулося за цілком унікальних обставин. Ввечері 6 січня чоловіки з Ясіня, як і личить, вирушили на Святвечір колядувати, і до тих, що несли радісну звістку, все більше приєднувалося таких, які прихопили з собою зброю, принесену з фронту. Озброєний загін, що сформувався під прикриттям традицій, у наступні дні взяв селище під контроль [9: 106].

Зрештою, в результаті ясінянського «колядування» було проголошено Гуцульську Республіку [9: 107]. У тогочасній угорській пресі ми зустрічали вираз «республіка», натомість у галицьких українських періодичних виданнях такого формулювання не помітили, використовувалися лише вирази «угорські українці» та «ясінчани». Місцеві газети у цей період не виходили. Згадуючи події навколо створення республіки, С. Клочурак розповідав, що ідея створення самостійного державного утворення належала найстаршому члену Народної ради Іванові Марусяку, оскільки до Угорщини вони належати не хотіли, а до Західноукраїнської Народної Республіки, яка зароджувалася в Галичині, наразі можливості приєднатися не було [5: 134]. Створення королівства через традиційний протест проти угорської форми державного правління було виключене, тож за зразок взяли республіку галицьких українців.

Як і колядування, другим ключовим елементом цієї історії є саме місце, де відбувалися описувані події. У спогадах С. Клочурак неодноразово зазначав, що Гуцульська народна рада засідала в ясінянському кінотеатрі. Те, де точно розташована будівля і чи це дійсно був кінотеатр, з джерел з'ясувати не вдалося, не пам'ятають такого і жителі селища. Ймовірно, йдеться про будівлю, яка з 1915 р. була передана в розпорядження місцевого військового гарнізону. Під час Першої світової війни австро-угорська армія використовувала її в т.ч. для перегляду кінострічок. Щоб уникнути непорозуміння, відзначимо, що та будівля, яку сьогодні жителі Ясіня знають як кінотеатр, була переоблаштована під ці потреби тільки в радянську епоху, а раніше це була синагога. У 2019 р. для вже дуже занедбаної будівлі знайшли нового власника і нове призначення. А проголошення республіки, як стверджує народна пам'ять, відбулося «під вікнами» готелю «Едельвейс». Принаймні так розповідають гостям закладу [30: 41], і про це пише блог, що популяризує міську бібліотеку Рахова [15]. Але ця будівля була зведена на порожній ділянці 1940 р. як готель «Будапешт» і з того часу зберігає оригінальні форми, включаючи й елементи інтер'єру, наприклад вирізьблені з дерева символи Будапешта. Це, звісно, не виключає, що можливо колись тут стояла будівля (гарнізонного) кінотеатру.

Початки гуцульської державності

У краї з'явилися й військові Західноукраїнської Народної Республіки. У листопаді 1918 р., невдовзі після проголошення у Львові ЗУНР, її головний керівний орган – Українська народна рада направила до Будапешта делегацію, яку очолив член ради Володимир Сінгалеви́ч.

В інтерв'ю газеті «Est» («Вечір») В. Сінгалевич, зокрема, розповів: «19 жовтня на Конституційних зборах у Львові було обрано Українську народну раду, а в ніч на перше листопада ми взяли під військовий контроль найважливіші місця Львова, і до ранку влада була в наших руках». Стосовно політичних відносин Угорщини й «України» він відзначив: «Політизувати зараз не на часі. Звісно, що Конституційні збори оголосили про необхідність об'єднати всі території, де проживають українці. Це рішення стосується і Північно-Східної Угорщини, де проживає пів мільйона українців. Звичайно, що йдеться і про Ужгород та Мукачево. Чи має намір Українська народна рада, яка дотримується проголошених В. Вільсоном пунктів², військово окупувати Північно-Східну Угорщину, на це я не можу відповісти, я не стратег і якщо наступ дійсно входить до планів Української народної ради, я про це тут, у Будапешті, не повідомлятиму» [18: 7]. Дії гуцулів у січні 1919 р. змінили ситуацію. Українська народна рада, яка після втрати Львова розташувалася у Станіславі, допомагала місцевим, «неофіційно» направляючи сюди військові загони. Вони брали участь у патрулюванні Ясіня та поході на Сигіт [14].

Територію новоствореної Гуцульської Республіки швидко розширили за межі Ясіня. Її загони без проблем зайняли Рахів (районний центр) та Великий Бичків, розташований на схід від обласного центра Сигіта. Війська продовжили наступ безпосередньо на Сигіт, але вже без успіху. Оскільки угорські військові, розквартировані в Сигеті, отримали дозвіл тільки на мирні переговори, наступ українців зупинила вже румунська армія. У боях з румунами багато українських солдат загинули та були поранені. Крім цього, румуни захопили й військовополонених [27: 236]. У відповідь батальйони, що відступали до Галичини, захопили полонених з числа місцевого населення [3]. Румунський наступ зупинився 19 січня біля Великого Бичківа, війська до квітня не переходили через демаркаційну лінію, яка пролягла всього за 60 км від Ясіня [36: 238]. Про ці події в угорській пресі писали: «Ті українські банди, які були вибиті румунами з Сигіта і які за короткий час забралися з Ясіня», знову з'явилися в селищі «і разом із рутенським населенням, що приєдналося до них, розпочали в Ясінях владу терору (sic!)». Хто лиш може, «пішки тікає з Ясіня та його околиць в сторону Сигіта. Банда, зважаючи на малу чисельність, не організовувала переслідування» [20: 2].

Влада Гуцульської Республіки у більш-менш встановлених кордонах поширювалася на Ясіня та з дюжину навколишніх сіл. Районний центр Рахів уже не був частиною республіки. Верховним органом правління Гуцульської Республіки залишилася народна рада. Створені в її складі в січні 1919 р. п'ять секцій функціонували як виконавча влада, а го-

ловою був обраний Степан Клочурак. Військову і зовнішніх зв'язків, внутрішніх справ, харчову, господарську, освіти та шкільництва секції очолювали ясінянські активісти. У селах недовговічної республіки обрали нових старост та нотарів, полонених угорських солдат відпустили, налагоджували співпрацю з єврейським та німецьким населенням Північного Мараморошу. Була створена місцева міліція, в Ясінях діяв загін гуцульської народної оборони [6: 24].

Відносна ізоляція, яка уможливила у період із січня по червень 1919 р. саме існування республіки, у щоденному житті спричинила й певні труднощі. Керівництво спробувало залучити до сил народної оборони та відновлення зруйновано війною господарства робочу силу з навколишніх сіл. За кілька місяців їм вдалося стабілізувати ситуацію, але вирішити проблеми місцевого населення влада республіки була нездатна. Найбільше люди страждали через перебої з постачанням продовольства та через проблеми з охороною здоров'я. Іноді вдавалося отримати предмети вживання з Галичини, переважно це було зерно та нафта [5: 134]. У січні 1919 р. пресою рознеслася звістка, що нібито в Будапешті створено товариство, яке постачатиме на ринок українську нафту, що прибуватиме до Угорщини через Ясіня [23: 10]. Втім від угорської влади, яку в листівках називали «чужою» та «ворожою», допомоги республіка не чекала, а для захисту навіть розібрала залізничне полотно, яке вело до Ясіня. Таким чином, свої запаси влада могла поповнити тільки скромними поставками від галицьких українців [5: 140].

У квітні 1919 р. спочатку румунська, а згодом і чехословацька армія перейшли демаркаційну лінію і розпочали наступ проти Угорської Радянської Республіки, яка на цей час поширила свою владу на сусідньою з Гуцульською Республікою територію Руської Країни. Наступаючі іноземні війська дуже швидко взяли під свій контроль територію майбутньої Підкарпатської Русі³. 11 червня румуни зайняли Ясіня й арештували більшість членів Гуцульської народної ради, в т. ч. й Степана Клочурака. Це означало кінець короткого існування Гуцульської Республіки [5: 167]. Румунські регулярні частини залишалися в краї аж до підписання Тріанонського мирного договору, хоча вся територія історичного Підкарпаття, в т. ч. й гуцульські землі, ще 10 вересня 1919 р. згідно із Сен-Жерменським договором ввійшла до складу новоствореної Чехословаччини.

Гуцули весь цей час продовжували в горах партизанську боротьбу, чехословацька армія змогла умиротворити ситуацію вже тоді, коли влітку 1920 р. румунські війська після підписання Тріанонського мирного договору залишили регіон [16: 101]. Румунська влада ув'язнила С. Клочурака за організацію походу на румунський Сигіт

і кілька місяців протримала у тюрмі міста Брашов. Після звільнення він ще короткий період провоював у Галичині на боці українців, що боролися за незалежність проти поляків, але вже в листопаді 1920 р. бачимо його в Чехословаччині, де він склав присягу на вірність новій державі і повернувся в політику [10: 35].

Пам'ять про Гуцульську Республіку

У 1896 р. Ясіня стало одним із місць проведення святкувань мілєніуму (тисячоліття) угорської державності. З цієї нагоди тут перед будинком селищної ради звели меморіальну колону з сірого мармуру висотою 2,5 м. На колоні було висічено напис: «В пам'ять тисячоліття створення нашої Вітчизни. 896–1896» [37: 373]. Наприкінці 1918 р. гуцули висікли на цій меморіальній колоні дату створення Гуцульської народної ради та відому фразу із поеми «Кавказ» (1845) Т. Шевченка, яка часто цитується й сьогодні [4: 165–166]: «Борітеся – поборете» [12: 312]. Цей монумент сьогодні вже не існує.

Про цікаву подію читаємо в будапештській газеті «Görög Katolikus Szemle» («Греко-католицький погляд») від 1930 р.: «Гуцульська Україна. Безкінечний реєстр назв Рутенської території збільшився новим найменуванням: якийсь буйний українець назвав їх Гуцульською Україною. На прикордонному стовпі Верецького перевалу він замалював чорною фарбою напис "Чехословацька Республіка" і записав над ним нову назву. Адже по той бік гір також живуть гуцули, як і з цього боку, навіть якщо не безпосередньо вздовж кордону» [28: 3]. Прикордонний знак у формі каменю був встановлений ще 1881 р., в період монархії. У 1896 р. його замінили на гранітний обеліск, ймовірно саме про нього йдеться в публікації. Сьогодні не існує вже і його, на місці обеліску в 2008 р. встановили пам'ятний знак на честь здобуття угорцями Батьківщини [41].

У 1938–1939 рр. Підкарпаття знову стало частиною Угорського Королівства, з кінця 1944 р. – де-факто, а в 1945 р. вже і де-юре ввійшло до складу Радянського Союзу. В обидва періоди історія Гуцульської Республіки була під знаком табу. У наш час в угорській історіографії Гуцульську Республіку розглядають більше як «історичну цікавинку», натомість в Україні вона тісно вплітається в канон історичних змагань за державний суверенітет. У двох різночитаннях розділяються просторова історія та імперська історія. Хоча в преамбулі ухвалені 1996 р. Конституції України нема історичних відсилань, на відміну від, наприклад, Основного Закону (2011) Угорщини, цей історичний факт – попри дискусію в середовищі політикуму – український парламент включив до одного з нормативних актів ухваленого в 2015 р.

т. зв. «декомунізаційного пакету», намагаючись таким чином зробити канонізований наратив безапеляційним. Закон України № 314-VIII від 9 квітня 2015 р. «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті» визнає легітимними попередниками ті тимчасові державні утворення першої половини XX ст., які поділяли ідеї української незалежності, в т. ч. й Гуцульську Республіку. Згідно з духом цього закону служба національній ідеї превалює над усіма іншими обставинами («держава вважає правомірними форми і методи боротьби за незалежність України у XX столітті» – ст. 2, п. 2) [26].

Гуцульська Республіка живе і в народній пам'яті. Тих, хто бажає сьогодні відвідати Ясіня, при в'їзді до населеного пункту зустрічає яскрава табличка. У її правій частині зображено колоритного чоловіка в гуцульському народному вбранні, обрамленого українським національним стягом, а з лівого боку розміщено напис українською мовою: «Ясіня – столиця Гуцульської Республіки, вітає Вас!». 2011 р. в селищі відкрито пам'ятник Степанові Клочураку (автор – скульптор Михайло Белень) [8]. Якщо цю скульптуру і можна вважати продуктом політичного середовища, то нанесений фарбою на щити місцевого футбольного стадіону напис «Гуцульська Республіка» – уже навряд. Місцевий люд дійсно пишається тим, що живе в столиці колишньої республіки. Так само і серед угорців, що проживають на Закарпатті, теж відомо, що Ясіня – це «столиця». Тут дуже сильним є почуття локального патріотизму, з приводу чого в одній газетній статті, присвяченій Гуцульській Республіці, відзначалося: «Історична пам'ять нині в тренді <...>» [7].

Висновки

Центром нашого дослідження було освітлення особливості трансформаційних змін, складові соціально-економічних і суспільно-політичних зрушень тогочасної Угорщини, які уможливили появу короткочасного державного утворення. З жовтня 1918 р. послаблення угорської центральної влади, поступова втрата державного суверенітету, прояви мілітарного, парамілітарного та політичного насилля, особливо на периферійних територіях, полегшила заповнити вакуум влади, знизити рівень спротиву, протидії змінам. Угорська влада не була спроможна не тільки запобігти утворення Гуцульської Республіки, але і його розпад був зв'язаний з окупацією території регулярними загонами сусідньої Румунії. Угорська адміністрація, яка без допомоги Будапешта мала стабілізувати хитливу ситуацію, ясинянське зворушення не сприйняла як загрозу для безпеки. Наразі Західна Укра-

їнська Народна Республіка, згодом Українська Народна Республіка у багатофронтовій війні не могла приділити достатню увагу подіям на південь від Карпат. З приводу останньої нам вдалося розкрити деякі моменти відносин з гуцулами та з офіційною Угорщиною, яка прагнула налагодженню відносин незалежно від сепаратистських настроїв на лінії Карпатських гір.

Для сучасної угорської історіографії Гуцульська Республіка не виявляє великого інтересу. Натомість у сучасній Україні частина символічного простору держави в контексті меморіальної політики, а також кольорова сторінка регіональній пам'яті. Втім навіть у такому розкладі вдалося виокремити елементи легенди та реалії.

Примітки

1. Інститут вірилізму в Угорщині був уведений Законом про місцеве управління № XLII від 1870 р. Згідно з § 19 закону половина членів муніципального комітету призначалася на основі списку платників податків у порядку розмірів сплаченого ними податку, тобто членами муніципального комітету ставали найбільші платники податків.

2. Президент США В. Вільсон своє бачення нових принципів міждержавних стосунків висловив у «14 пунктах», оприлюднених 8 січня 1918 р. Пункт 10 голосив: «надання автономії народам Австро-Угорщини».

3. Офіційна назва краю під владою Чехословацької Республіки (1919–1939).

ЛІТЕРАТУРА

1. *Вегеш М.* Карпатська Україна на шляху державотворення. Ужгород: Карпати, 2009. 536 с.

2. Державний архів Закарпатської області (ДАЗО). Ф. 14. Оп. 10. Од. зб. 126.

3. ДАЗО. Ф. 59. Оп. 1. Од. зб. 36.

4. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. Т. 1–5 / Ред. О. Карпенко. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001.

5. *Ключурак С.* До волі: спомини. Нью-Йорк: Карпатський Союз, 1978. 188 с.

6. *Королько А., Павлючок Я.* Гуцульська Республіка 1918–1919 рр. До питання організації «січневого зриву» і становлення української влади на Закарпатській Гуцульщині // Вісник Прикарпатського університету. Історія. 2010. Вип. 17. С. 17–25.

7. *Масляник О.* Гуцульське повстання. URL: <https://bit.ly/3q8CalW> (останній перегляд: 12 грудня 2020).

8. *Масляник О., Нитка В.* Монумент на тлі епохи // Голос України. 23 листопада 2011.

9. Мушинка М. Взаємини Гуцульської Республіки із Західноукраїнською Народною Республікою // Галичина. 2019. Ч. 32. С. 104–112.
10. Мушинка М. Лицар волі: Життя і політично-громадська діяльність Степана Клочурака. Ужгород: Поличка «Карпатського краю», 1995. 282 с.
11. Сакал І. Спроба створення русинської автономії в Угорщині у 1918–1919 рр. // Русин. 2015. № 61. С. 111–131. DOI: 10.17223/18572685/61/7
12. Шевченко Т. Кобзар. Харків: Школа, 2009. 351 с.
13. Самчук У. Гори говорять! Чернівці: Накладом авт., 1934. 162 с.
14. Штефан А. Українське військо в Закарпатті. URL: <https://bit.ly/3kuaQx4> (останній перегляд: 12 грудня 2020 р.)
15. Яворенко М. Слідами Гуцульської Республіки. URL: <https://bit.ly/2PnDzbD> (останній перегляд: 12 грудня 2020 р.)
16. Ярославин О. [о. Ісидор Сохоцький.] Визвольна боротьба на західноукраїнських землях. Філадельфія: Накладом гуртка прихильників, 1956. 183 с.
17. Az Est. 1918.11.10.
18. Az Est. 1918.11.15.
19. Az Est. 1918.11.17.
20. Az Est. 1919.02.06.
21. Az Ujság. 1918.11.10.
22. Beneš J.S. The Green Cadres and the Collapse of Austria-Hungary in 1918 // Past & Present. 2017. № 1. P. 207–241. DOI 10.1093/pastj/gtx028
23. Budapesti Hírlap. 1919.01.19.
24. Cieger A. A Bereg megyei politikai elit a dualizmus időszakában // Levéltári Évkönyv. Szerk. Nagy F. Nyíregyháza: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár 1997. 213–281. o.
25. Egry G. Negotiating Post-Imperial Transitions. Local Societies and Nationalizing States in East Central Europe // Embers of Empire. Continuity and Rupture in the Habsburg Successor States after 1918 / eds. by P. Miller, C. Morelon/ New York; Oxford: Berghan Books, 2019. P. 15–42.
26. Fedinec Cs., Csernicskó I. (Re)conceptualization of Memory in Ukraine after the Revolution of Dignity // Central European Papers. 2017. № 1. P. 46–71.
27. Fogarassy L. Az ismeretlen Székely Hadosztály. Adatok Tiszántúl és Erdély hadtörténetéhez az 1918/1919. évi forradalmi időszakban a román általános támadásig // A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1971. Szerk. Dankó I. Debrecen, 1972. 225–252. o.
28. Görög Katolikus Szemle. 1930. 06. 29.
29. Hatos P. Az elátkozott köztársaság. A 1918-as összeomlás és forradalom története. Budapest: Jaffa Kiadó, 2018. 488 o.
30. Kiss N. Csernovic // Magyar Lettre Internationale. 2005. № 58. 39–42. o.
31. Köztársasági Újság. 1918. 12. 11.
32. Kuděj Z. M. Horalská republika: román z Podkarpatské Rusi. Praha: Sfinx (B. Janda), 1933. 324 p.
33. Litván Gy. Októberek üzenete. Budapest: Osiris Kiadó, 1996. 379 o.
34. Magocsi P.R. The Fourth Rus': A New Reality in a New Europe // Journal of Ukrainian Studies. 2010–2011. P. 167–177.

35. *Magocsi P.R.* With Their Backs to the Mountains: A History of Carpathian Rus' and Carpatho-Rusyns. Budapest: Central European University, 2015. 564 p.
36. *Ormos M.* Padovától Trianonig 1918–1920. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1984. 451 o.
37. *P. Punykó M.* A vallás szerepe az anyanyelv megőrzésében a szórványban, Kőrösmezőn élő magyarok között // Népi vallásosság a Kárpát-medencében. Szerk. S. Lackovits E., Mészáros V. Veszprém: Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság, 2004. 373–379. o.
38. *Romsics I.* A Nagy Háború és az 1918–1919-es magyarországi forradalmak. Válogatott tanulmányok. Budapest: Helikon Kiadó, 2018. 331 o.
39. *Szakál I.* «Rend, fegyelem, összetartás, s nem lesz panasz többé a Kárpátok bércei között». Iratok Ruszka Krajna történetéhez (1918–1919). Beregszász; Ungvár: RIK-U, 2018. 248 o.
40. *Szilágyi Zs.* A Kárpát-medence fejlettségi membránja (1910) // Területi egyenlőtlenségek nyomában a történeti Magyarországon. Módszerek és megközelítések. Szerk. Demeter G., Szulovszky J. Budapest; Debrecen: MTA BTK, 2018. 47–84. o.
41. *Túri L.* A vereckei honfoglalási emlékmű «mitológiájának» kialakulása és újraértelmezése mélyinterjúk tükrében // Fórum Társadalomtudományi Szemle. 2013. № 1. 87–99. o.
42. Világ. 1918. 11. 10.

REFERENCES

1. Vegesh, M. (2009) *Karpats'ka Ukraïna na shlyakhu derzhavotvorenniya* [Carpathian Ukraine on the way to state formation]. Uzhhorod: Karpati.
2. The State Archive of Transcarpathian Oblast (DAZO). Fund 14. List 10. File 126.
3. The State Archive of Transcarpathian Oblast (DAZO). Fund 59. List 1. File 36.
4. Karpenko, O. (ed) (2001) *Zakhidno-Ukraïns'ka Narodna Respublika 1918–1923. Dokumenty i materialy* [West Ukrainian People's Republic 1918–1923. Documents and Materials]. Vol. 1–5. Ivano-Frankivsk: Lileya-NV.
5. Klochurak, S. (1978) *Do voli: spomini* [Strive for freedom (Memories)]. New York: Karpats'kiy Soyuz.
6. Korolko, A. & Pavlyuchok, Ya. (2010) Gutsul's'ka Respublika 1918–1919 rr. Do pitannya organizatsii "sichnevogo zrivu" i stanovlennya ukraïns'koï vladi na Zakarpats'kiy Gutsul'shchini [Hutsul Republic of 1918–1919. On organizing the "January disruption" and formation of Ukrainian power in the Transcarpathian Hutsul region]. *Visnik Prikarpat'skogo universitetu. Istorija*. 17. pp. 17–25.
7. Maslyanik, O. (n.d.) *Gutsul's'ke povstannya* [Hutsul insurgency]. [Online] Available from: <https://bit.ly/3q8CalW> (Accessed: 12th December 2020.)
8. Maslyanik, O. & Nitka, V. (2011) Monument na tli epokhi [Monument on the background of the era]. *Golos Ukraïni*. 23rd November.
9. Mushinka, M. (2019) *Vzaemini Gutsul's'koï Respubliki iz Zakhidnoukraïns'koyu*

- Narodnoyu Respublikoyu* [Relations of the Hutsul Republic with the Western Ukrainian People's Republic]. *Galichina*. 32. pp. 104–112.
10. Mushinka, M. (1995) *Litsar voli: Zhittya i politichno-gromads'ka diyal'nist' Stepana Klochuraka* [Knight of Freedom: Stepan Klochurak, his life, political and social activity]. Uzhhorod: Polichka "Karpats'kogo krayu".
11. Szakál, I. (2020) An Attempt to Create a Rusin Autonomy in Hungary in 1918–1919. *Rusin*. 61. pp. 111–131 (in Ukrainian). DOI: 10.17223/18572685/61/7
12. Shevchenko, T. (2009) *Kobzar*. Kharkiv: Shkola.
13. Samchuk, U. (1934) *Gori govoryat'!* [Mountains are Talking]. Chernivtsi: Nakladom avt.
14. Stefan, A. (n.d.) *Ukraïns'ke viys'ko v Zakarpatti* [Ukrainian Army in Transcarpathia]. [Online] Available from: <https://bit.ly/3kuaQx4> (Accessed: 12th December 2020).
15. Yavorenko, M. (n.d.) *Slidami Gutsul's'koï Respubliki* [In the footsteps of the Hutsul Republic]. [Online] Available from: <https://bit.ly/2PnDzbD> (Accessed: 12th December 2020).
16. Yaroslavin, O. [Isidor Sokhotskiy] (1956) *Vizvol'na borot'ba na zakhidnoukraïns'kikh zemlyakh* [Liberation movement in Western Ukraine]. Nakladom gurtka prikhil'nikov.
17. *Az Est* (1918a) 10th November.
18. *Az Est* (1918b) 15th November.
19. *Az Est* (1918c) 17th November.
20. *Az Est* (1919) 6th February.
21. *Az Ujság* (1918) 10th November.
22. Beneš, J.S. (2017) The Green Cadres and the Collapse of Austria-Hungary in 1918. *Past & Present*. 1. pp. 207–241. DOI: 10.1093/pastj/gtx028
23. *Budapesti Hírlap* (1919) 19th January.
24. Cieger, A. (1997) A Bereg megyei politikai elit a dualizmus időszakában [The political elite of Bereg County in the period of dualism]. In: Nyíregyháza, N. (ed.) *Levéltári Évkönyv. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár*. pp. 213–281.
25. Egry, G. (2019) Negotiating Post-Imperial Transitions. Local Societies and Nationalizing States in East Central Europe. In: Miller, P. & Morelon, C. (eds) *Embers of Empire. Continuity and Rupture in the Habsburg Successor States after 1918*. New York; Oxford: Berghan Books. pp. 15–42.
26. Fedinec, Cs. & Cserniczkó, I. (2017) (Re)conceptualization of Memory in Ukraine after the Revolution of Dignity. *Central European Papers*. 1. pp. 46–71.
27. Fogarassy, L. (1972) Az ismeretlen Székely Hadosztály. Adatok Tiszántúl és Erdély hadtörténetéhez az 1918/1919. évi forradalmi időszakban a román általános támadásig [The unknown Szekler Division. Data for the military history of Transtisza and Transylvania in 1918/1919 during the revolutionary period until the romanian general attack]. In: Dankó, I. (ed.) *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1971*. Debrecen: [s.n.]. pp. 225–252.
28. *Görög Katolikus Szemle*. (1930) 29th June.
29. Hatos, P. (2018) *Az elátkozott köztársaság. A 1918-as összeomlás és forradalom története* [The Cursed Republic. The story of the collapse and revolution of 1918]. Budapest: Jaffa Kiadó.

30. Kiss, N. (2005) Csernovic [Chernivtsi]. *Magyar Lettre Internationale*. 58. pp. 39–42.
31. *Köztársasági Újság*. (1918) 11th December.
32. Kuděj, Z.M. (1933) *Horalská republika: román z Podkarpatské Rusi*. Praha: Sfinx (B. Janda).
33. Litván, Gy. (1996) *Októberek üzenete* [Message of Octobers]. Budapest: Osiris Kiadó.
34. Magocsi, P.R. (2010–2011) The Fourth Rus': A New Reality in a New Europe. *Journal of Ukrainian Studies*. 35–36. pp. 167–177.
35. Magocsi, P.R. (2015) *With Their Backs to the Mountains: A History of Carpathian Rus' and Carpatho-Rusyns*. Budapest: Central European University.
36. Ormos, M. (1984) *Padovától Trianonig 1918–1920* [From Padua to Trianon 1918–1920]. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.
37. P. Punykó, M. (2004) A vallás szerepe az anyanyelv megőrzésében a szóróvályban, Kőrösmezőn élő magyarok között [The role of religion in the preservation of the mother tongue among Hungarian diaspora living in Yasinia]. In: S. Lackovits E. & Mészáros, V. *Népi vallásosság a Kárpát-medencében*. Veszprém: Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság. pp. 373–379.
38. Romsics, I. (2018) *A Nagy Háború és az 1918–1919-es magyarországi forradalmak. Válogatott tanulmányok* [The Great War and the Hungarian revolutions of 1918–1919. Selected Studies]. Budapest: Helikon Kiadó.
39. Szakál, I. (2018) “Rend, fegyelem, összetartás, s nem lesz panasz többé a Kárpátok bércei között”. *Iratok Ruszka Krajna történetéhez (1918–1919)* [“Order, discipline, cohesion, and there will be no more complaints among the Carpathian mountains”. Documents on the history of Ruska Kraina (1918–1919)]. Beregszász; Ungvár: RIK-U.
40. Szilágyi, Zs. (2018) A Kárpát-medence fejlettségi membránja (1910) [Developmental membrane of the Carpathian Basin (1910)]. In: Demeter, G. & Szulovszky, J. (eds) *Területi egyenlőtlenségek nyomában a történeti Magyarországon. Módszerek és megközelítések*. Budapest; Debrecen: MTA BTK. pp. 47–84.
41. Túri, L. (2013) *A vereckei honfoglalási emlékmű “mitológiájának” kialakulása és újraértelmezése mélyinterjúk tükrében* [The formation and re-interpretation of the “mythology” of the Hungarian Conquest Memorial in Verecke in the light of in-depth interviews]. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*. 1. pp. 87–99.
42. *Világ* (1918) 10th November.

Чилла Фединец – доктор философии, старший научный сотрудник Института исследований меньшинств Центра социальных наук Исследовательской сети им. Л. Этвеш (Венгрия).

Чілла Фединець – доктор філософії, старший науковий співробітник Інституту досліджень меншин Центру соціальних наук, Дослідницька мережа ім. Л. Етвеш (Угорщина).

Csilla Fedinec – Eötvös Loránd Research Network (Hungary).

E-mail: fedinec.csilla@tk.hu